

Κοκκίδου, Μ. (2019). Εμφύχωση στις ομαδικές μουσικές δράσεις: το κοινωνικό νόημα της μουσικής. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 525–532). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Εμφύχωση στις ομαδικές μουσικές δράσεις: το κοινωνικό νόημα της μουσικής

Μαίη Κοκκίδου

Εντεταλμένη λέκτορας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
ugenius@otenet.gr

Οι άνθρωποι αγαπούν να τραγουδούν και να παίζουν μουσική ομαδικά. Οι ομαδικές μουσικές δράσεις είναι κύριοι τρόποι εμπλοκής με τη μουσική στην κοινότητα και σε παρέες ερασιτεχνών. Είναι, επίσης, ο κανόνας στη μουσική εκπαίδευση, εντός και εκτός σχολείου. Ωστόσο, τα μαθητικά μουσικά σύνολα στις σχολικές γιορτές είναι μία ιδιαίτερη περίπτωση, με σαφή ενδοσχολική λειτουργία. Οι σχολικές γιορτές είναι επιβεβλημένες από τη σχολική ζωή. Εδώ, είναι σημαντικό να προσαρμόσουμε τα εργαλεία της εμφύχωσης στο συμφραζόμενο των σχολικών μουσικών γιορτών και να παρέχουμε στους μαθητές κώδικες για να αντιληφθούν το κοινωνικό νόημα των γιορτών. Η έννοια του κοινωνικού νοήματος μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: α) μαθαίνω μουσική για να συμμετέχω στις παραστάσεις, β) συμμετέχω στις παραστάσεις για να μάθω μουσική, και γ) συμμετέχω σε μουσικές παραστάσεις για να μάθω για τον εαυτό μου, τους άλλους και τον κόσμο.

Λέξεις κλειδιά: μουσικές σχολικές γιορτές, εμφύχωση, κοινωνικό νόημα, φωνή των μαθητών

Facilitation in group musical activities: the social meaning of music

May Kokkidou

Adjunct lecturer, Master Program, European University of Cyprus
ugenius@otenet.gr

Humans love to sing and play music in groups. Group musical activities are the main way of engaging with music in community and amateur groups. It is also the norm in music education, inside and outside school. However, school performances are purely 'school affair' because students do not have similar experiences in real life situations. In this context, it is important to exploit the tools of facilitation in order to provide codes to students for understanding the social meaning of the music performances. The notion of this meaning can be summarized as follows: a) I learn music to participate in performances; b) I participate in performances to learn music; and c) I participate in musical performances to learn about myself and the world.

Keywords: school music performances, facilitation, social meaning, students' voice

Οι ομαδικές μουσικές δράσεις και οι σχολικές γιορτές

Τα παιδιά αγαπούν να τραγουδούν και να παίζουν μουσική ομαδικά, όπως και οι περισσότεροι άνθρωποι. Μαθαίνουν τραγούδια των αγαπημένων τους καλλιτεχνών – βλέποντας μουσικά βίντεο και τραγουδώντας караόке– και χορεύουν με τα αγαπημένα τους τραγούδια (οι hip-hop ομάδες ολοένα και αυξάνονται). Επίσης, οι ομαδικές μουσικές δράσεις είναι οι κύριοι τρόποι εμπλοκής με τη μουσική στην

κοινότητα και σε παρέες ερασιτεχνών. Έλκουν τους ανθρώπους διότι τους επιτρέπουν να βιώσουν την αίσθηση της ομαδικότητας και να αναπτύξουν την προσωπική και μουσική τους ταυτότητα σε ένα πλαίσιο αλληλεπιδράσεων μέσα σε ένα κοινωνικό-μουσικό περιβάλλον.

Οι ομαδικές μουσικές δράσεις είναι ο κανόνας στη σχολική μουσική εκπαίδευση αλλά και σημαντικό μέρος στη μουσική εκπαίδευση εκτός σχολείου. Έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα στο σχολείο μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, με οφέλη κοινωνικά (συνεργασία, εμπιστοσύνη στους άλλους, αίσθηση κοινού στόχου), συναισθηματικά (αυτοαντίληψη, υπευθυνότητα, αυτοεκτίμηση) και ακαδημαϊκά (Rabinowitch et al., 2012). Παράλληλα, η λειτουργία των μουσικών συνόλων ωφελεί την ευρύτερη ζωή του σχολείου (Μπαλτήρας, 2018).

Είναι γεγονός ότι οι σχολικές χορωδίες και ορχήστρες μπορούν να δώσουν σε αξιόλογα αποτελέσματα. Αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δίνει ερεθίσματα στους μαθητές για δια βίου μουσική μάθηση. Επιπροσθέτως, οι διαδικασίες μπορεί να υλοποιούνται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι μουσικές ανάγκες, οι ικανότητες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Ο Regelski (2009) αναφέρεται σε αυτό το πρόβλημα ως ελίτ ενώ σημειώνει τον κίνδυνο να δημιουργηθεί ένας τεχνητός, στενός και περιοριστικός μουσικός κόσμος που εξυπηρετεί κυρίως ιδεολογικούς στόχους και αφορά μία ορισμένη μειονότητα επιλεγμένων μαθητών.

Γενικά, μία ομαδική μουσική δράση είναι κάτι παραπάνω από το «παίζω μαζί με άλλους». Οι εκπαιδευτικοί μουσικής πρέπει να λάβουν υπόψη τους πολλούς παράγοντες και να σκεφτούν ποιες δεξιότητες είναι σημαντικό να αποκτήσουν οι μαθητές και πώς οι ομαδικές μουσικές δράσεις θα ενισχύουν την προσωπική τους ανάπτυξη.

Η εμπύχωση στις ομαδικές μουσικές δράσεις και στις σχολικές γιορτές

Τι σημαίνει «εμπύχωνω» σε ομαδικές μουσικές δράσεις; Σε μία γενικότερη προοπτική, η εμπύχωση αφορά σε πρακτικές που είναι κατάλληλες για μία συγκεκριμένη ομάδα, με ορίζουσα την αυθεντική μάθηση. Σημαίνει στόχους που περιλαμβάνουν την ενσυναίσθηση, την αυτοαντίληψη, την υπευθυνότητα, τη συναισθηματική-κοινωνική ανάπτυξη καθώς και αξίες όπως η ευγένεια και ο σεβασμός, μεταξύ πολλών άλλων. Ο εκπαιδευτικός-εμπύχωτής δεν προτείνει ένα συγκεκριμένο σύνολο κανόνων αλλά επιτρέπει διαφορετικές δυνατότητες δράσης και αλληλεπίδρασης που προκρίνονται ως κατάλληλες σε ένα δεδομένο περιβάλλον (Κοκκίδου, 2014). Ο Allsup και οι συνεργάτες του συμπληρώνουν ότι οι μαθητές είναι ένα αμάλγαμα δημιουργικών, συνεχώς εξελισσόμενων, αντιφατικών και ασταθών μουσικών εαυτών. Σε αυτή τη βάση, ο εκπαιδευτικός μουσικής πρέπει να αξιολογεί πώς οι στόχοι του σχετίζονται με το ποιοι είναι οι μαθητές του και να προσπαθεί ώστε οι διδακτικές πρακτικές να είναι συναφείς με την πραγματική ζωή των μαθητών (Allsup et al., 2012, σελ. 470).

Στις ομαδικές μουσικές δράσεις, οι εκπαιδευτικοί-εμπύχωτές καλούνται να προάγουν ένα αίσθημα ομαδικότητας που επιτρέπει, όμως, και την έκφραση της ατομικότητας. Η εμπύχωση εξυπηρετεί έναν διπλό σκοπό: διευκολύνει τις κοινωνικές

αλληλεπιδράσεις και διεγείρει τις μουσικές αλληλεπιδράσεις. Γενικά, η εμπύχωση μας διδάσκει ότι η μουσική διαφορά και η δημιουργικότητα πρέπει να αποτιμώνται ως σημαντικές. Δεδομένου ότι το σχολικό σύστημα δεν ενθαρρύνει τη φωνή των μαθητών, η εμπύχωση βοηθά τους μαθητές να νιώσουν ότι μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα. Και εδώ η μουσική είναι ένας ισχυρός σύμμαχος.

Τι συμβαίνει, όμως, στην περίπτωση των σχολικών γιορτών; Το πλαίσιο των σχολικών γιορτών επιτρέπει την εφαρμογή των πρακτικών της εμπύχωσης; Ποιο είδος δυναμικής μεταξύ του εαυτού και των άλλων είναι βιώσιμο; Πόσο εύκολο είναι για τους εκπαιδευτικούς μουσικής να διευκολύνουν συνεργατικές διαδικασίες σε ετερογενή σύνολα; (μαθητές από διαφορετικές σχολικές τάξεις αλλά και μαθητές από την ίδια τάξη που μπορεί να μην είχαν την ευκαιρία να βιώσουν το αίσθημα της ομαδικότητας).

Οι σχολικές γιορτές είναι καθαρά 'υπόθεση σχολείου' επειδή οι μαθητές δεν έχουν ανάλογες εμπειρίες στην πραγματική ζωή. Ένα άλλο αρνητικό στοιχείο είναι ότι λειτουργούν ως μηχανισμοί εξουσίας με σαφή πολιτικό-ιδεολογικό περιεχόμενο και προσανατολισμό (Γκόλια et al., 2007) για τις έννοιες του έθνους, της θρησκείας και της εκπαίδευσης. Επιπλέον, οι σχολικές γιορτές είναι 'απαρχαιωμένες' κατά την έννοια ότι παραμένουν σχεδόν ίδιες για αρκετές δεκαετίες. Σπάνια είναι δημιουργικές και ακόμα πιο σπάνια επιτρέπουν την προσωπική έκφραση των μαθητών. Όλα είναι προκαθορισμένα, πρέπει να ολοκληρωθούν σε ένα πιεστικό χρονικό πλαίσιο και να ανταποκριθούν στις ρουτίνες του τελετουργικού εορτασμού μιας επετείου. Από την άλλη πλευρά, οι γιορτές είναι η βιτρίνα του σχολείου. Ο Regelski (2009) παρατηρεί εύστοχα ότι χρησιμότητα της σχολικής μουσικής εκπαίδευσης φαίνεται να είναι ασαφής για την κοινωνία και ότι το μόνο που την καθιστά ορατή είναι οι σχολικές γιορτές και εκδηλώσεις.

Είναι δυνατή η εμπύχωση¹ στις σχολικές γιορτές; Η απάντηση δεν είναι εύκολη διότι τα εμπόδια είναι πολλά. Ας φανταστούμε έναν εκπαιδευτικό μουσικής στις αρχές του Οκτώβρη. Είναι πολύ πιθανόν να προετοιμάζει τη γιορτή της 28ης Οκτωβρίου με μία τάξη, ίσως σε παραπάνω από ένα σχολεία. Παράλληλα, ετοιμάζει τη γιορτή του Πολυτεχνείου με άλλη τάξη. Και ο ίδιος προετοιμάζεται για τα μαθήματά του για τη γιορτή των Χριστουγέννων. Δηλαδή, καλείται να φέρει εις πέρας ένα έργο όπου πρέπει κυριολεκτικά να αξιοποιήσει κάθε λεπτό. Επίσης, ο εκπαιδευτικός μουσικής διαφέρει από τον εκπαιδευτικό της τάξης. Δεν έχει μία ομάδα παιδιών αλλά συχνά περισσότερες από 20 διαφορετικές ομάδες. Και πώς μπορεί να είναι κάποιος αποτελεσματικός για όλους του μαθητές; Και για τους 200 ή 300 μαθητές; Κάποιοι λένε ότι δεν προλαβαίνουν να μάθουν καλά-καλά τα ονόματα των παιδιών.

Γενικά, ο χρόνος δεν είναι σύμμαχος για τους εκπαιδευτικούς μουσικής. Δεν επιτρέπει διαδικασίες για την υποστήριξη των ατομικών αναγκών των μαθητών, παράλληλα με το γνωστικό-μουσικό περιεχόμενο που πρέπει να καλυφθεί, διαδικασίες για να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον όπου οι μαθητές θα αισθάνονται συναισθηματική ασφάλεια, θα έχουν αρμονικές σχέσεις και θα αποκτήσουν ομαδικό πνεύμα. Άλλα προβλήματα αφορούν στο ρεπερτόριο των σχολικών εκδηλώσεων (στασιμότητα) και ότι η μουσική δεν είναι «η μουσική των μαθητών».

¹Στην ξένη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται οι όροι «διευκόλυνση» και «διευκολυντής» (*facilitator*).

Τα παραπάνω συνηγορούν στην ιδέα ότι η εμπύχωση στις δράσεις για τις σχολικές γιορτές είναι 'ουτοπική' διότι οι γιορτές είναι κάτι που επιβάλλεται στους μαθητές. Είναι γεγονός ότι οι μαθητές δεν έχουν δικαίωμα επιλογής και ότι οι σχολικές γιορτές είναι, κατά κανόνα, αυτοσκοπός. Αλλά είναι ακριβώς εδώ που η εμπύχωση βοηθά να βρεθούν ισορροπίες ανάμεσα στο «αναγκαστικό» και το «αποδεκτό», ανάμεσα στο «αγαρεία» και στο «αίσθημα ευθύνης», ανάμεσα στο «εγώ» και στο «εμείς». Φέρνει στο προσκήνιο τη σημασία της συνεργασίας σε ένα σύνολο όπου οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν την έννοια της ατομικής ευθύνης και του κοινού στόχου.

Σε ευρύτερα μουσικά πλαίσια, τα ερωτήματα που μπορεί να θέσει ο μουσικός εκπαιδευτικός-εμπυχωτής είναι: ποια είναι η ομάδα; ποια δυναμική μεταξύ εαυτού και άλλων συνεπάγεται; τι χρειάζεται η ομάδα ως σύνολο και τι ανάγκες έχουν τα μεμονωμένα άτομα μέσα στην ομάδα; ποια είναι η ετοιμότητα των μαθητών για ομαδικές μουσικές δράσεις; ποια είναι τα κίνητρα των μαθητών; πώς μπορούν οι διαδικασίες να γίνουν πιο δημιουργικές; στο πολύπλοκο οικοσύστημα των ομαδικών μουσικών δράσεων, τι είναι πρώτο: η μουσική ή η ομάδα;

Είναι φυσικό κάθε εκπαιδευτικός να απαντήσει με τον δικό του τρόπο στα παραπάνω ερωτήματα. Αλλά υπάρχουν και κάποιες βασικές επιδιώξεις που αφορούν όλους τους εκπαιδευτικούς, όλους τους μαθητές, όλα τα σχολεία, όλες τις ομάδες. Για τους μαθητές είναι: α) να συνεργάζονται για την επίτευξη των ομαδικών-μουσικών στόχων, β) να νοιάζονται ο ένας για τον άλλον σε όλες τις διαδικασίες, γ) να δομούν συνεργατικά τη γνώση, βοηθώντας όλοι στην επίλυση προβλημάτων.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για να αποτύχουν αυτοί οι στόχοι είναι ο εκπαιδευτικός να είναι ο μόνος κυρίαρχος στην ομάδα και να επιβάλλει πάντα την άποψή του. Στην περίπτωση αυτή, οι μαθητές όχι μόνο δεν ωφελούνται αλλά συνήθως αδρανοποιούνται και οπισθοδρομούν. Αντίθετα, το να ακούσουμε τους μαθητές μας σημαίνει να τους επιτρέψουμε να είναι παράγοντες αλλαγής. Σε μουσικό-παιδαγωγικό επίπεδο, ο χρόνος που απαιτείται για να δώσουμε φωνή στους μαθητές δεν είναι 'χαμένος' χρόνος καθώς αυτό θα δώσει νόημα σε όλες τις δράσεις μέσα στην τάξη. Εκτός από τη φωνή των μαθητών, η εμπύχωση μας υπενθυμίζει πως σε ό,τι κάνουμε θα υπάρχει πάντα ποικιλία στις στάσεις: μερικοί μαθητές θα το απολαύσουν, άλλοι θα αναπτύξουν περισσότερες δεξιότητες και άλλοι λιγότερες. Κάποιοι μπορεί να αισθάνονται αμήχανοι ή μπορεί να επηρεαστούν από κάτι που δεν σχετίζεται με την ίδια την εκδήλωση.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την έννοια της εμπύχωσης στις ομαδικές μουσικές δράσεις, μπορούμε να εστιάσουμε στις πτυχές της επικοινωνίας, της συνεργασίας, της αίσθησης του ανήκειν σε συνεργία με την αυτονομία, της φαντασίας, της ταυτότητας και του νοήματος (Schiavio et al., 2018). Η επικοινωνία αφορά στην ικανότητα των μαθητών και των εκπαιδευτικών να διαχειρίζονται επιτυχώς τις αλληλεπιδράσεις για την επίτευξη κοινών (και ατομικών) στόχων. Στις ομαδικές μουσικές δράσεις, προφανώς, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές διαπραγματεύονται ποικίλες μορφές μουσικής επικοινωνίας. Η συνεργασία είναι ταυτόχρονα μέσο και στόχος. Η κατανόηση αυτής της διττής ποιότητας αναμένεται να συμβάλλει στη δημιουργία ενός ισορροπημένου περιβάλλοντος επικοινωνίας. Η συνεργασία εκδηλώνεται ως αμοιβαία βοήθεια, ενίσχυση και ενθάρρυνση, γόνιμη ανατροφοδότηση και ανταλλαγή γνώσεων και πληροφοριών.

Η αίσθηση του ανήκειν σε συνεργία με την αυτονομία αναπτύσσεται όταν οι μαθητές συνειδητοποιήσουν ότι κάθε μέλος της ομάδας επιτυγχάνει τον στόχο του μόνο αν και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας επιτύχουν τους δικούς τους στόχους. Αλλά και αντίστροφα, για να επιτύχει η ομάδα το έργο της χρειάζεται τη συμβολή του κάθε μέλους της. Η φαντασία αποτελεί μέρος κάθε δημιουργικής εργασίας στις διαδικασίες των μουσικών συνόλων. Οι ευκαιρίες για να αξιοποιήσουν και να αναπτύξουν οι μαθητές την έμφυτη φαντασία τους θα τους βοηθήσουν να βιώσουν την πνευματική περιέργεια. Η δόμηση της ταυτότητας των μαθητών προϋποθέτει να έχουν τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν κοινωνικοπολιτικά ζητήματα στην ομάδα και να εκφραστούν προσωπικά και ελεύθερα. Το νόημα, τέλος, αφορά σε κάθε τι που μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να αντιληφθούν τη σημασία και την αξία όσων κάνουν, δηλαδή να συνειδητοποιούν ότι η συμμετοχή στα μουσικά σύνολα τους δίνει γνώσεις και δεξιότητες που είναι χρήσιμες στη ζωή τους εκτός του σχολικού προγράμματος. Αυτό μπορεί να διοχετευτεί σε επιθυμία για δια βίου ενασχόληση με τη μουσική. Επίσης, το νόημα σημαίνει να αποκτήσουν οι μαθητές αυτοαντίληψη για αυτό που είναι και θέλουν να γίνουν σε σχέση με τη μουσική.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι οι αρχές της εμπύχωσης, στο πειστικό περιβάλλον από άποψη χρόνου των γιορτών, μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να δομήσουν ένα κοινωνικό νόημα για την προετοιμασία και παρουσίαση του συνόλου. Αυτό είναι ένα σημαντικό βήμα.

Το κοινωνικό νόημα των ομαδικών μουσικών δράσεων στις σχολικές γιορτές

Η μουσική είναι ένα κοινωνικό-επικοινωνιακό φαινόμενο με ιδιαίτερες ιδιότητες. Ο σημαντικότερος ρόλος της μουσικής είναι κοινωνικός και μία θεμελιώδης λειτουργία της είναι να αυξήσει την αίσθηση του κοινού σκοπού. Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι η μουσική επιτρέπει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις διατηρώντας ταυτόχρονα την ατομικότητα καθώς και νοήματα που μπορεί να είναι πολύ διαφορετικά για κάθε άνθρωπο. Αυτό κάνει τη μουσική εμπειρία και δράση να έχει νόημα που είναι εντελώς διαφορετικό από το νόημα άλλων ανθρώπινων δράσεων.

Γενικά, η μουσική καθορίζει τις κοινωνικές αξίες ενώ, ταυτόχρονα, η κοινωνικότητα που προκύπτει καθορίζει τη μουσική, το νόημά της και την αξία της (Regelski, 2018). Οι ομαδικές μορφές μουσικής δράσης μπορούν να δημιουργήσουν και να ενισχύσουν τους κοινωνικούς δεσμούς, προωθώντας μορφές αμοιβαίας κατανόησης ακόμη και σε καταστάσεις όπου η γλωσσική επικοινωνία είναι δύσκολη (DeNora, 2000). Αυτή η δυνατότητα είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόρα στα νέα πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα όπου τα νέα μέλη (π.χ., μετανάστες και πρόσφυγες) δυσκολεύονται να καταλάβουν τη γλώσσα ή τα κοινωνικά έθιμα της χώρας υποδοχής. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η κοινή μουσική δραστηριότητα μπορεί να βοηθήσει τους νεοφερμένους και τους κατοίκους της χώρας να αναπτύξουν βασικές μορφές της εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης (Schiaivio et al., 2018).

Στη μουσική εκπαίδευση, οι εκπαιδευτικοί έχουν ευθύνη για την ανάπτυξη της συνείδησης των μαθητών σχετικά με το γιατί και πώς πρέπει να εμπλακούν στη μουσική για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη (Elliott & Silverman, 2015). Σε μία μικρότερη κλίμακα, δηλαδή στα σχολικά μουσικά σύνολα, αναμένεται ότι η

συμμετοχή και η εμπειρία θα διαμορφωθεί όταν οι μαθητές θα αντιλαμβάνονται τις μουσικές-κοινωνικές τους σχέσεις και τα νοήματα αυτών μέσα από ένα πρίσμα συλλογικότητας και σε σχέση με αξίες της πραγματικής ζωής.

Στα μουσικά σύνολα, τα άτομα διερευνούν και αναπτύσσουν τις δικές τους μουσικές ικανότητες, αλλά επηρεάζουν και προσαρμόζονται στη μουσική δυναμική της ομάδας. Κατηγορίες όπως «ανεξαρτησία» και «ομάδα» αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε πραγματικό χρόνο μέσω συλλογικών πρακτικών (Elliott & Silverman, 2015). Εδώ, το κοινωνικό νόημα δομείται: στην αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών, στην αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, στην αλληλεπίδραση μαθητών και εκπαιδευτικών με το περιεχόμενο των τραγουδιών –και στην επικοινωνία με τους δημιουργούς του– καθώς και στην αλληλεπίδραση με το κοινό. Είναι σημαντικό η προσωπική άποψη κάθε μαθητή να είναι μέρος του μουσικού-κοινωνικού ιστού και του μουσικού-κοινωνικού νοήματος της εκδήλωσης.

Στην επιδίωξη του κοινωνικού νοήματος, οι μαθητές θα μπορούν να προχωρήσουν πέρα από την απόκτηση μουσικής γνώσης και δεξιοτήτων. Μπορούν να αναπτύξουν αυτό που ο Bates (2017) ονομάζει μουσική-κοινωνική σκέψη. Να αναπτύξουν κατανόηση των πολλαπλών προοπτικών, των άλλων και των δικών τους (για παράδειγμα, λαμβάνοντας υπόψη τα πολιτιστικά πλαίσια, αντισταθμίζοντας τα στερεότυπα και εκτιμώντας την ανθρώπινη αξιοπρέπεια). Αυτό, βεβαίως, δεν είναι εύκολο έργο. Αλλά υπάρχουν διαδικασίες που θα επιτρέψουν την καλλιέργεια ανοιχτών μορφών μουσικού νοήματος και πρακτικές για να μετουσιωθεί το δυναμικό σε πραγματικό.

Ειδικότερα, πριν την εκδήλωση, ο εκπαιδευτικός οφείλει να εξηγήσει τον σκοπό και τους στόχους στους μαθητές (προετοιμασία και υλοποίηση) ώστε οι μαθητές να γνωρίζουν ποιες είναι οι απαιτούμενες δεξιότητες. Μπορεί να δείξει φωτογραφίες ή βίντεο από άλλες ομαδικές δράσεις των ανθρώπων (αθλητισμός, πορείες διαμαρτυρίας, εκκλησία, συνεργεία διάσωσης) και να βρουν ομοιότητες και διαφορές στα πρότυπα και στις συμπεριφορές. Είναι ουσιαστικής σημασίας να ζητήσει από τους μαθητές να πούνε πώς αντιλαμβάνονται την αξία του εγχειρήματος και να τους προτρέψει να εκφράσουν και να συζητήσουν τις σκέψεις τους. Εδώ, λέξη-κλειδί είναι το «μαζί». Για να δημιουργηθεί αυτό το αμοιβαίο αίσθημα, τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές πρέπει να νιώσουν ότι η εκδήλωση είναι ένα κοινό εγχείρημα.

Η μουσική εκδήλωση δεν τελειώνει με την ολοκλήρωση της παράστασης. Πρέπει να συνεχιστεί με διαδικασίες ανατροφοδότησης όπου οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν για την εμπειρία τους. Με απλές ερωτήσεις, στο τέλος της εκδήλωσης –όπως και στο τέλος κάθε πρόβας– μπορούμε να δώσουμε φωνή στους μαθητές. Ενδεικτικά ερωτήματα είναι: ποιο μέρος της διαδικασίας τους έδωσε τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση; ποιο μέρος τους φάνηκε δύσκολο ή ανιαρό; τι πήγε καλά; τι θα μπορούσε να πάει καλύτερα; τι θα άλλαζαν αν θα το έκαναν πάλι; τι θα πρόσεχαν περισσότερο σε μία μελλοντική εκδήλωση; Οι μαθητές σε ομάδες μπορούν να δημιουργήσουν ένα γαρ κομμάτι για να αφηγηθούν τις εμπειρίες τους. Μπορούν να σχολιάσουν το βίντεο της εκδήλωσης, να βάλουν «έξυπνες λεζάντες» στις φωτογραφίες της εκδήλωσης ή/και να ζωγραφίσουν μία σκηνή από την εκδήλωση. Γενικά, το μάθημα που ακολουθεί την πραγματοποίηση της εκδήλωσης θα είναι αφιερωμένο στο ίδιο το γεγονός και στην εμπειρία των μαθητών.

Συνολικά, είναι σημαντικό να αναπτύξουν οι μαθητές ικανότητα των να αποκωδικοποιούν και να αξιολογούν ένα τραγούδι με όρους κοινωνικούς και πολιτικούς (Allsup et al., 2012, σελ. 470). Σε αυτή την περίπτωση, μπορούμε να σκεφτούμε την εμπύχωση μέσα από το ρεπερτόριο: π.χ., τα κοινωνικά τραγούδια μέσα από τους στίχους τους έχουν τη δύναμη να προσδίδουν πλαισιωμένο νόημα σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον. Σε αυτές τις περιπτώσεις, σημαντικό ρόλο παίζει η ενσυναίσθηση (χαρακτήρες και συνθήκες των τραγουδιών).

Το κοινωνικό νόημα παίρνει υπόσταση στην περίπτωση δράσεων, πέρα από τη σχολική γιορτή. Τέτοιες δράσεις είναι η παρουσίαση του προγράμματος της γιορτής στη γειτονιά, σε ένα εμπορικό κέντρο, σε ένα άλλο σχολείο, σε ένα γηροκομείο, σε ένα κέντρο που υλοποιεί προγράμματα για ΑμΕΑ, σε μία δημόσια υπηρεσία. Εδώ, το ζητούμενο είναι να αντιληφθούν οι μαθητές τη σχολική γιορτή όχι μόνο ως μέρος του δικτύου της σχολικής ζωής, αλλά και ως πτυχή της κοινωνικής ζωής και της ιστορικής συνέχειας. Η ομάδα των παιδιών μπορεί επίσης να αλληλεπιδράσει δημιουργικά με μουσικούς και πολιτιστικές κοινότητες εκτός του σχολικού περιβάλλοντος. Με τον τρόπο αυτό, το σχολείο και το μάθημα παραμένουν ανοιχτά και συνδέονται με την πραγματική ζωή. Το πλαίσιο των δράσεων μπορεί να ακολουθεί τις αρχές του Freire (1970) κατά τις οποίες η καθημερινή ανθρώπινη συμπεριφορά αποτελείται από δράση και σκέψη: είναι πράξη (*praxis*): είναι ο μετασχηματισμός του κόσμου. Το ιδιαίτερο κοινωνικό πλαίσιο έχει σημασία καθώς η διδασκαλία είναι φορέας αξιών.

Συνοψίζοντας, το κοινωνικό νόημα στις διαδικασίες σε ένα σχολικό μουσικό σύνολο μπορεί να αναδυθεί μέσα στον σύνθετο ιστό αλληλεπιδράσεων μεταξύ όλων των συμμετεχόντων (εκπαιδευτικοί, μαθητές, κοινό) και μέσα από τη διανοητική-συναίσθηματική επικοινωνία με τους δημιουργούς των τραγουδιών. Το κοινωνικό νόημα αφορά στη λειτουργία της μουσικής στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (ως μέλη της σχολικής κοινότητας ή κάτοικοι μιας περιοχής) και στη συνειδητοποίηση ότι η μουσική μάθηση προκύπτει από την αλληλεπίδρασή μας τους άλλους.

Οι δράσεις που εστιάζουν στο κοινωνικό νόημα έχουν τη δυνατότητα να 'διδάξουν' στους μαθητές πράγματα για τον εαυτό τους και τους άλλους, εντός και πέραν της μουσικής. Επιπλέον, εάν αποδεχόμαστε ότι η μάθηση περιλαμβάνει την ανάπτυξη και προσαρμογή κοινωνικών συμπεριφορών που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τον κόσμο που ζούμε, τότε το κοινωνικό νόημα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη κατά την ανάπτυξη οποιασδήποτε παιδαγωγικής στρατηγικής. Η έννοια του κοινωνικού νοήματος στις ομαδικές μουσικές δράσεις μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: α) μαθαίνω μουσική για να συμμετέχω στις παραστάσεις, β) συμμετέχω στις παραστάσεις για να μάθω μουσική, και γ) συμμετέχω σε μουσικές παραστάσεις για να μάθω για τον εαυτό μου, τους άλλους και τον κόσμο.

Επίλογος

Οι ομαδικές μουσικές δράσεις είναι ταυτόχρονα μέσο και σκοπός. Όταν η τάξη γίνει ορχήστρα ή χορωδία με στόχο μία εκδήλωση, αλλάζουν οι λειτουργικές κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών. Οι στόχοι της συνεργασίας, της πειθαρχίας, της υπευθυνότητας, της αλληλεγγύης έχουν άλλη ποιότητα. Το ζήτημα δεν είναι οι

μαθητές να αποδεχτούν ‘αναπόφευκτα’ την αξία των σχολικών γιορτών αλλά να «βρουν τη θέση τους» και να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν να κατανοήσουν τη μουσική μέσα από την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και, παράλληλα, να κατανοήσουν τις κοινωνικές σχέσεις μέσα από την κατανόηση της μουσικής. Η μουσική είναι από μόνη της μία αξία. Η ομάδα είναι μία άλλη αξία.

Η τεχνική της εμπύχωσης είναι καθοριστική για τη δόμηση του κοινωνικού νοήματος της μουσικής. Αλλά χρειάζεται αυτογνωσία και προθυμία από τους εκπαιδευτικούς για να λειτουργήσουν ως εμπυχωτές. Χρειάζεται θέληση για αλλαγή, διότι μέρος του προβλήματος είναι η τάση που έχουμε να αναζητούμε λύσεις στα δικά μας προηγούμενα βιώματα. Συνολικά, είναι σημαντικό να προσαρμόσουμε τα εργαλεία της εμπύχωσης στο συμφραζόμενο των σχολικών μουσικών γιορτών και να παρέχουμε στους μαθητές κώδικες για να αντιληφθούν το κοινωνικό νόημα των εμπειριών τους. Έτσι, μπορούμε να προσφέρουμε στους μαθητές μας κοινωνικές αξίες που μπορεί να αλλάξουν προς το θετικό τη ζωή τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Allsup, R. E., Westerlund, H., & Shieh, E. (2012). Youth culture and secondary education. In G. E. McPherson & G. Welch (Eds.), *The Oxford Handbook of Music Education, vol. 1* (pp. 460–475). Oxford: Oxford University Press.
- Bates, V. C. (2017). Critical social class theory for music education. *International Journal of Education & the Arts, 18*(7). Retrieved from <http://www.ijea.org/v18n7>.
- Γκόλια, Β., Κουτσουπιάς, Ν., Κυρίδης, Α., & Βαμβακίδου, Ι. (2007). Εθνικοί στόχοι και εθνικές τελετουργίες. Ο ρόλος των σχολικών γιορτών. *Τετράδια Ανάλυσης Δεδομένων, 7*(6), 142–155.
- DeNora, T. (2000). *Music in everyday life*. Oxford: Oxford University Press.
- Elliott, D. J., & Silverman, M. (2015). *Music matters: A philosophy of music education* (second edition). New York, NY: Oxford University Press.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Κοκκίδου, Μ. (2014). *Η εμπύχωση στη διδασκαλία-μάθηση: το σχολείο της χαράς και της καρδιάς*. Αθήνα: fagottobooks.
- Μπαλτήρας, Σ. (2018). *Τα μουσικά σύνολα στη σχολική ζωή του Δημοτικού Σχολείου: λειτουργίες, προβλήματα και προοπτικές*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ΠΜΣ «Μουσική Παιδαγωγική».
- Rabinowitch, T. C., Cross, I., & Burnard, P. (2012). Long-term musical group interaction has a positive influence on empathy in children. *Psychology of Music, 41*(4), 484–498.
- Regelski, T. A. (2009). The ethics of music teaching as profession and praxis. *Visions of Research in Music Education, 13*. Retrieved from <http://www-usr.rider.edu/~vrme/>.
- Regelski, T. A. (2018). Curriculum traditions, music education, and the praxial alternative. *TOPICS for Music Education Praxis, 1*, 1–45. Retrieved from http://topics.maydaygroup.org/articles/2018/Regelski_2018.pdf
- Schiavio, A., van der Schyff, D., Gande, A., & Kruse-Weber, S. (2018). Negotiating individuality and collectivity in community music. A qualitative case study. *Psychology of Music* (online). Retrieved from <http://journals.sagepub.com/eprint/ZBwEDSvXWhA799prrxZv/full>